

Dr Sulejman Mašović

SPECIJALNI ODGOJ NA RASKRŠĆU

Vodeći naučno-stručni časopis na području specijalnog odgoja u USA: »Exceptional Children« (Hendikepirana djeca) u prvom broju 2/1971. donosi veoma zanimljiv uvodnik pod naslovom: »Osnovni stavovi i nadležnost u brizi za hendikepiranu djecu«. Koncept je izradila grupa eksperata na čelu s E. P. Willenbergom, a cilj mu je da pred stručnjake i javnost USA iznese neke nove poglede i promjene u razvoju specijalnog odgoja. Savjet za hendikepiranu djecu (CEC), koji je izdavač časopisa, želi da dobije odgovore stručnjaka, prije nego se teze rasprave pred Skupštinom u Miami Beach, koja uživa visoki ugled jer okuplja istaknute teoretičare i praktičare na polju specijalnog odgoja hendikepirane djece.

Želja nam je da u skraćenom obliku iznesemo neke stavove koji predstavljaju viziju budućih smjernica u razvoju specijalnog odgoja, kako bi naši defektolozi i drugi stručni radnici mogli uporediti naša stremljenja i praksu. Bilo bi korisno da se publiciraju suvremeni pogledi u ovoj oblasti stečeni i u drugim zemljama. Naše specijalno školstvo, u okviru brzog ekonomskog i društvenog razvitka naše zemlje, doživljava brzi procvat. U toku je provođenje u život i »Rezolucije o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi«, koju je Savezna skupština usvojila 1970. godine. Neki njeni principi su značajni i za specijalni odgoj, kao: da je obrazovanje permanentna potreba; da je potrebno razvijati diferencirani i fleksibilni sistem institucija; da odgoj i obrazovanje u suvremenom društvu postaju odlučujući činioci razvoja ličnosti, da naučno-tehnička revolucija zahtijeva i omogućuje sve veću povezanost nauke, tehnologije, rada i obrazovanja; da privredna i društvena reforma iziskuju temeljite promjene i u ovoj oblasti, itd.

U toku je reorganizacija stručnog obrazovanja. U SR Hrvatskoj se upravo nalazimo pred donošenjem Zakona o srednjem obrazovanju. Potrebno je koristiti izmjene sistema da se unaprijedi oblast profesionalnog aspekta osposobljavanja hendikepirane omladine, koja znatno zaostaje iza osnovnog obrazovanja. Osim stavova citirane Rezolucije o ovom djelu obrazovanja, veoma je korisno proučavati i smjernice koje je usvojio XI svjetski kongres rehabilitaciji (Dublin, 1969. godine) o četiri bazična aspekta rehabilitacije (medicinski, edukativni, profesionalni). Danas se želimo zadržati na novim stavovima CEC o specijalnom odgoju, a u narednom broju »Defektologije« iznijet ćemo kretanja u domeni pripremanja hendikepiranih za zvanje i njihovo zapošljavanje u svjetlu najnovijeg razvoja tehnike i ljudskog društva.

1. Pravo hendikepirane djece, bez obzira na uzrok i vrstu somatopsihičkog ili socijalnog oštećenja, koje je dovelo do složenih posljedica — na odgoj

i obrazovanje sastavni je dio demokratskog pravnog sistema. Zbog specifičnih teškoća, ova djeca imaju posebne potrebe, od dijagnostičkih usluga do integracije u svojoj okolini. Neka od hendikepirane djece treba da počnu odgojem znatno ranije nego zdrava djeca, a nekima edukaciju treba produžiti i za vrijeme adolescencije. Mnoga od njih trebaju specijalne zdravstvene i socijalne usluge, zbog čega ove službe moraju prisno surađivati s prosvjetnicima. Osigurati te potrebe ovoj djeci u ranoj dobi je bitno za njihov kasniji cjelokupni razvoj.

2. U odgojno-obrazovnom procesu i zdrave, a napose hendikepirane djece, sve više se javlja potreba za individualnim pristupom, kada je to neophodno. Specijalne škole nemaju još dovoljno razumijevanja za ovim oblikom nastave, te niti polovina hendikepirane djece u USA, kojima je ona nužna, ne dobijaju je u dovoljnoj mjeri.

3. Ustanove i službe specijalnog odgoja brzo se razvijaju, među ostalim i zbog općeg dizanja nivoa prosvjete, grupiranja roditelja u većim gradovima i proširivanja zakonodavstva. Poboljšavaju se i odnosi između specijalne škole i porodice. Pravo hendikepirane djece na odgoj ne smije se vezati za prognozu: da li će se moći osposobiti tako da će vraćati društvu troškove. Svakom građaninu treba pomoći da razvija maksimalne mogućnosti. Zajednica je dužna da osigurava odgoj i obrazovanje svoj djeci, koja ne mogu pohađati redovne škole, razvijajući sistem tako da se čim prije obuhvate i ona djeca koja nemaju mogućnosti da dođu u odgovarajuću ustanovu.

4. Specijalni odgoj nije samo privilegija lako hendikepirane djece (psihički ili fizički), već i ona umjereno i teže oštećene, kojima treba pružiti adekvatne forme i usluge da dostignu mogući nivo učenja i prilagođavanja (ovo šire tumačenje odgoja dovelo je u Engleskoj i još nekim zemljama da se umjereno retardirani uključe među djecu o kojima se prvenstveno brine prosvjeta, a ne više zdravstvena ili socijalna zaštita). Ovaj stav obvezuje naročito lokalnu zajednicu da osigura niz odgovarajućih usluga u ustanovama otvorenog, poluotvorenog (half-way facilities) i zatvorenog tipa. Diferenciranost i elastičnost institucija je moderni princip kojim se osigurava da veoma raznoliki i brojni slučajevi hendikepiranih mogu biti tretirani što bliže porodici. Država i regija treba da ne samo zakonima već i drugim mjerama pomognu komunama u izvršenju programa osiguranja potrebnih ustanova, formiranja stručnih kadrova i financiranja usluga. Državne vlasti moraju smatrati obavezom da hendikepiranoj djeci stvaraju potrebne uvjete za terapiju, odgoj i rehabilitaciju. Prema tome, citirane ustanove su bazične potrebe hendikepiranih i vlast je dužna da ih, uz pomoć dobrovoljnih organizacija, osniva kao što je dužna za redovne osnovne škole.

5. Dio hendikepirane djece katkada će izostajati ili biti udaljeni iz specijalnih škola, zbog raznih teškoća. Svako takvo dijete mora se stručno pratiti i javiti nadležnim zdravstvenim i socijalnim službama da poduzmu mjere, a kada se uzrok otkloni, ako je moguće, tada ga vratiti u školu. I na regionalnom ili republičkom nivou treba povremeno izučavati faktor izostajanja i ponavljanja i predlagati adekvatne mjere.

6. Radi potpunijeg odgoja hendikepirane djece u ranoj dobi, potrebni su i specijalizirani kadrovi, koji će, odmah nakon detekcije, doći u vezu s djetetom i porodicom i dalje voditi brigu, educirajući roditelje također o stručnom postupku. Prema broju takve djece treba organizirati ustanove ili poduku kod kuće (za teže pokretnu i sl. djecu).

7. Specijalno školstvo je integralni dio prosvjetnog sistema. Razvoj usta-

nova i odjeljenja za hendikepiranu djecu mora priti opću izgradnju novih škola. Sve pogodnosti, materijalne i objektivne, koje dobijaju redovne osnovne škole, moraju imati i specijalne, plus specifične. Defektolozi prisno surađuju sa ostalim nastavnicima i pomažu im u radu sa lako hendikepiranom djecom (u običnom razredu). Sve planove i programe treba adaptirati potrebama, mogućnostima i ciljevima odgoja hendikepirane djece prema prirodi, vrsti i stupnju oštećenja.

8. U dosadašnjoj praksi specijalnog odgoja i stručnjaci su se složili nizom termina koji vrijeđaju ili stigmatiziraju hendikepiranu djecu. To se posebno osjeća kod dijagnostike, koja je pretežno medicinska, a ne edukativna. Defektolozi treba da budu nosioci humanije terminologije. Treba tražiti da se ovoj djeci nađe, ako je moguće mjesto u redovnom prosvjetnom sistemu i naglašava njihove potrebe za individualnim tretmanom.

9. Zbog faktora koji snažno djeluju na brzim razvojem i to zbog složenih karakteristika hendikepirane djece, zahtijevaju se veoma elastični programi za njih. To je za hendikepiranu djecu daleko važnije nego za ostalu. Na primjer uvođenje produljenog boravka pogodilo je stacionirane ustanove (za teže retardirane), koje se sada razvijaju u manje institucije s porodičnom atmosferom, bliže roditeljima. Umjesto starog krutog sistema, specijalni odgoj treba formirati fleksibilno i stalno ga prilagođavati potrebama djece.

10. Upućivanje djeteta na tretman treba maksimalno usmjeravati bliže porodici i školi u mjestu. Svim sredstvima treba nastojati da se dijete uključi u redovnu školu, uz dodatne usluge defektologa. Ako mora ići u specijalnu bolju je da to bude eksterna škola, nego internatski zavod. Dijete se ne smije olako poslati iz porodice u dom, već treba slučaj temeljito proučiti prije donošenja odluke. Uglavnom, svako dijete treba slati u onu ustanovu gdje će ono maksimalno moći postići. Treba osigurati stalno sudjelovanje ili suradnju porodice u edukativnom procesu. Škola treba osigurati savjetovanje i dogovor s roditeljima o svim važnijim pitanjima u korist djeteta. Lokalna prosvjetna vlast je odgovorna da svoj djeci, koja nisu uspjela u redovnoj osnovnoj školi, osigura potrebne uvjete odgoja.

11. Orijentacija specijalnog odgoja treba da se vrši ne na temelju etiološke ili medicinske klasifikacije, već samo na pedagoškim kriterijima potrebe i mogućnosti učenja. Ranije je medicinska dijagnostika (koja je djecu diferencirala po vrsti oštećenja) determinirala i njegovu dalju edukaciju. Tako su djeca sa višestrukim oštećenjima klasificirana po jednom (dominantnom) hendikepu. Defektološka i medicinska klasifikacija nisu iste; prva mora utvrditi sposobnosti učenja i obrazovanja djeteta i odrediti gdje će se ono odgajati: pod redovnim ili specijalnim uvjetima. (Iako stručnjaci rade timski, specijalni pedagog treba da stavi težište na odgojno-obrazovne mogućnosti djeteta i promatra ga kao učenika, a ne kao hendikep).

12. Organizaciono vođenje i usmjeravanje specijalnog odgoja treba voditi iz jednog prosvjetnog centra, na republičkom ili lokalnom nivou. Taj pedagoški zavod (služba) treba obuhvatiti svu problematiku — od detekcije do apsolviranja specijalne škole — sve djece na određenom području, ali mora ostvarivati efikasnu suradnju sa svim ostalim službama, ustanovama i organizacijama zainteresiranim za ovu oblast. Ovakovo objedinjavanje omogućuje elastičnu izgradnju potrebne mreže specijalnih odjeljenja, škola i drugih ustanova. I hendikepirana djeca koja su u bolnici, socijalnim ustanovama ili kod kuće, spadaju pod brigu ovog zavoda koji treba da osigura specijalni odgoj, ma gdje se ona nalazila.

13. Jedinstveni organ koji se brine za specijalni odgoj (iz prednjeg stava) ima zakonski utvrđene zadatke, među koje spadaju: identificirati i otkrivati djecu s hendikepom koji im otežava redovni odgoj ;opservirati takvu djecu, da bi se utvrdilo koja vrsta i forma specijalnog odgoja im je potrebna; planirati i razvijati razne varijante pedagoškog tretmana, prema potrebama dijagnosticirane djece; osiguravati i unaprijed planirati potrebna sredstva za razvitak sistema specijalnog odgoja; okupljati zainteresirane faktore, objedinjavati i usmjeravati na što efikasnije oblike specijalnog odgoja; inicirati, pomagati i primjenjivati naučno-istraživački rad; u cilju usavršavanja specijalne edukacije; sakupljati i publicirati informacije o značenju i potrebi specijalnog odgoja, u svrhu educiranja i pridobijanja javnosti za izvršenje programa. Za sve to potrebno je imati jasne i suvremene zakone i dovoljna financijska sredstva.

14. Efikasan sistem specijalnog odgoja zahtijeva stručne kadrove, dobro osposobljene teoretski i praktički, da unose stalno novosti i promjene na bolje (prema razvitku nauke). Svi pothvati na ovom polju traže specijalizirane kadrove. Zato prosvjetni organi moraju planirati i financirati formiranje potrebnih defektologa. Veoma je važno da visoke škole i sveučilišta, koja osposobljavaju kadrove za specijalni odgoj, koordiniraju djelatnost s nadležnim prosvjetnim organima, koristeći njihova iskustva i usmjeravajući programe prema potrebama (razvoja).

15. Čvrst položaj sistema specijalnog odgoja moguć je ako ima potrebnu podršku javnosti i pedagoških službi. Istina je, da hendikepirana djeca čine manjinu populacije, a troškovi njihovog odgoja relativno su dosta visoki. Katkada se misli da bi ta sredstva korisnije poslužila za dizanje kvaliteta obrazovnog sistema za zdravu djecu. Da bi specijalno školstvo dobilo neophodni prioritet u prosvjetnoj politici, potrebna je snažna podrška građana. Zato služba za specijalni odgoj (u prosvjetnom organu) treba da se maksimalno zalaže da osigura što puniju suradnju, unutrašnju i vanjsku, za programe razvitka specijalnih škola i drugih institucija. Jer, težnja za što višim standardom svakog naroda, zahtijeva što bolji i kompletniji sistem specijalnog odgoja za njihovu hendikepiranu djecu.

Summary

SPECIAL EDUCATION ON A CROSSING

The author brings in abbreviated form the standpoints of a group of experts from the U. S. A., which in the known magazine »Exceptional children« (2/1971) presented to the professional public a draft of suggestions and opinions regarding the necessity and the perspectives of a system of special education. Though this draft refers to the U. S. A., some of the stanpoints are interesting also for the European countries and they may be compared to the achieved degree of development of the special education and may eventually be used in the methods in practical work. The expressed standpoints refer more to the problems of organization, systems, operation, financing, planning and coordination of special education, within the frame of the national and local education policy. The author believes that also the modern conception of special education in the Scandinavian countries, in the SSSR. etc should be exposed, so that our experts for handicapped children may compare and evaluate their practice and technical organization, and our experiences should be published in magazines of the respective countries, because we also have our own system, which has relatively quickly and broadly developed into a strong special educatio system.

Dr Sulejman Mašović
docent Visoke defektološke škole